



Отримано: 27 липня 2020 р.

Прорецензовано: 13 серпня 2020 р.

Прийнято до друку: 21 серпня 2020 р.

e-mail: Vib28@ukr.net

DOI: 10.25264/2311-5149-2020-18(46)-11-16

Борейко В. І. Можливості та перспективи інноваційного розвитку національної економіки. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, вересень 2020. № 18(46). С. 11–16.

УДК: 338.24: 001.89: 658.11

JEL-класифікація: E61, G01, O33

ORCID-ідентифікатор: 0000-0001-8946-0852

Борейко Володимир Іванович,*доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи**Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янука*

МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено передумови, потенційні можливості та перспективи інноваційного розвитку національної економіки. Розкрито погляди провідних зарубіжних та вітчизняних вчених на роль науки та інновацій у забезпеченні динамічного розвитку країн. Проаналізовано законодавчу базу України та діяльність установ, завданням яких є забезпечення інноваційного розвитку національної економіки. Запропоновано шляхи фінансового стимулювання інноваційного оновлення та забезпечення динамічного розвитку національної економіки. Обґрунтовано необхідність збільшення державних видатків на фінансування наукової діяльності та впровадження пільг, для підприємств, які реалізують інноваційні проекти.

Ключові слова: економічна діяльність, наукові дослідження, інновації, законодавча база, бюджетне фінансування, податкові пільги.

Борейко Владимир Иванович,*доктор экономических наук, профессор, проректор по научной работе**Международного экономико-гуманитарного университета имени академика Степана Демьянука*

ВОЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье исследованы предпосылки, потенциальные возможности и перспективы инновационного развития национальной экономики. Раскрыты взгляды ведущих зарубежных и отечественных ученых на роль науки и инноваций в обеспечении динамичного развития стран. Проанализирована законодательная база Украины и деятельность учреждений, задачей которых является обеспечение инновационного развития национальной экономики. Предложены пути финансового стимулирования инновационного обновления и обеспечения динамичного развития национальной экономики. Обоснована необходимость увеличения государственных расходов на финансирование научной деятельности и внедрения льгот для предприятий, реализующих инновационные проекты.

Ключевые слова: экономическая деятельность, научные исследования, инновации, законодательная база, бюджетное финансирование, налоговые льготы.

Volodymyr Boreiko,*Doctor of Economics, Professor, Vice-rector in science work of International Economics and Humanitarian University
named after academician Stepan Demianchuk*

OPPORTUNITIES AND PROSPECTS FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

The article examined the prerequisites, potential opportunities and prospects for the innovative development of the national economy. The views of leading foreign and domestic scientists on the role of science and innovation in ensuring the dynamic development of countries are revealed. It was determined, that in the works of these scientists it was substantiated, that the sustainable dynamic development of the national economy can only be ensured by the country, that comprehensively supports the activities of scientific, research institutions and business entities that implement innovative projects.

The legislative base of Ukraine and the activity of institutions whose task is to ensure the innovative development of the national economy are analysed. It is highlighted that the legislative and normative acts regulating research and innovation in Ukraine during the period of independence were not systemic and were not provided with full-fledged state funding, which caused the loss of competitiveness of a significant part of domestic products in the Ukrainian and international markets.

It is determined that despite the permanent financial and economic crises over the past thirty years, Ukraine has managed to maintain significant scientific, innovative and industrial potential, which, if used effectively, can ensure the renewal of



domestic products and access to world markets. It is shown that the priority financial support by the state of research and innovation activities of the relevant entities is the only effective way to ensure the dynamic development of the country.

The ways of financial stimulation of innovative renewal and the national economy dynamic development ensuring are proposed. The necessity of increasing government spending on financing scientific activities and introducing benefits for enterprises' implementing innovative projects has been substantiated.

Keywords: economic activity, scientific researches, innovations, legislative base, budgetary financing, tax privileges.

Постановка проблеми. Фінансово-економічна криза 2020 р., спричинена невдалими діями Кабінету Міністрів України, зниженням темпів розвитку світової економіки та карантинними обмеженнями, запровадженими через поширення коронавірусної хвороби, знову поставила перед вітчизняними науковцями питання здатності української економіки динамічно розвиватися в умовах нестабільності зовнішніх і внутрішніх факторів. Учергове підтвердилося, що експортно- імпоротно-залежна, з низьким ступенем переробки та відсталими технологіями продукція промислової та аграрної галузей України не здатна витримувати жорстку конкуренцію на міжнародних ринках і при перших негативних коливаннях однією з перших відчуває фінансові потрясіння.

Відповідно перед вітчизняними науковими установами та підприємствами гостро постає питання необхідності швидкого оновлення основних виробничих фондів та впровадження прогресивних інноваційних технологій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На важливості стимулювання державою наукових досліджень та впровадження підприємствами інноваційних проектів наголошували провідні світові та вітчизняні вчені. Цьому питанню приділяли увагу всесвітньовідомі економісти: А. Маршал [1], Д. Рікардо [2], М. Туган-Барановський [3], Й. Шумпетер [4] та ін. В Україні цій проблемі в останні роки присвятили свої роботи науковці О. І. Амоша [5], К. С. Безгін [6], М. Г. Белопольський [7], І. Ю. Єгоров [8], А. І. Землянкін [5], В. Р. Сіденко [9], І. О. Підоричева [5] та інші вчені.

У працях цих науковців наголошується, що забезпечити сталий динамічний розвиток національної економіки може тільки та країна, яка всебічно підтримує діяльність наукових, науково-дослідних установ та суб'єктів господарювання, які впроваджують інноваційні проекти. Так, наприклад, українські науковці О. І. Амоша, А. І. Землянкін, І. О. Підоричева наголошують, що «стимулювання прихованого інноваційного потенціалу в країнах, що зазнали впливу економічної кризи, – важливий каталізатор для відновлення їх економік» [5, с. 51].

Цю ж думку поділяє В. Р. Сіденко: «Загально визнано, що фактор інновацій в економічному розвитку відіграє домінуючу роль і визначає кардинальні зрушення в структурі економічної діяльності та продуктивності праці, які мають прямий вплив на конкурентоспроможність (It has been generally acknowledged that the factor of innovations in economic development plays a principal role and determines cardinal shifts in the structure of economic activities and labour productivity, which have a direct impact on competitiveness) [9, с. 51].

Водночас К. С. Безгін обґрунтував, що зміни, які відбуваються у науці та суспільно-економічно розвитку країн, вимагають зміни підходів до організації інноваційної діяльності: «Інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних і соціогуманітарних технологій формує нелінійні основи організації процесів спільного створення інновацій, у рамках яких відбувається конвергенція сфер виробництва і споживання» [6, с. 66].

Проте, в останні роки стимулюванню інноваційної діяльності підприємств в Україні приділялося дуже мало уваги, що спричинило відставання національної економіки та визначило актуальність нашого дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою нашої статті є дослідження наукового потенціалу України та її здатності до інноваційного оновлення вітчизняного виробництва та забезпечення динамічного розвитку національної економіки.

Відповідно до визначеної мети у статті реалізуються такі завдання:

- оцінити погляди провідних зарубіжних та вітчизняних вчених на роль науки та інновацій у забезпеченні динамічного розвитку національних економік;
- проаналізувати законодавчу базу України та діяльність установ, завданням яких є забезпечення інноваційного розвитку національної економіки;
- запропонувати шляхи фінансового стимулювання інноваційного оновлення та забезпечення динамічного розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу. В умовах постійної жорсткої конкуренції на міжнародних ринках здатність вижити і розширити ринки збуту демонструє тільки та продукція, яка відповідає кращим світовим стандартам та здатна швидко оновлюватися. Тому досягнути сталого економічного успіху може тільки та



країна, яка володіє високими технологіями і всебічно підтримує національну науку та сприяє впровадженню підприємствами інновацій.

Д. Рікардо у своїй роботі «Початок політичної економії» обґрунтував, що, хоча прибуток у промисловій та аграрній галузі має природну тенденцію періодично падати, для того щоб не допустити цього та забезпечити доступність продуктів першої необхідності для широких верств населення, державі потрібно підтримувати наукові дослідження, сприяти оновленню техніки та впровадженню інноваційних технологій: «На щастя, ця тенденція, це, так би мовити, тяжіння прибутку (до падіння – Автор), призупиняється через повторні проміжки часу завдяки вдосконаленням в машинах, що застосовуються у виробництві предметів життєвої необхідності, а також відкриттям в агрономічній науці, які дозволяють нам зберегти частину праці, яка була потрібна раніше, і таким чином знизити ціну предметів першої необхідності робітника» [1, с. 15].

Важливе місце в забезпеченні динамічного розвитку країни науці, освіті та впровадженню інновацій відводив А. Маршал, на думку якого «... економічна вигода від використання одного великого промислового відкриття цілком достатня для покриття витрат на освіту для цілого міста, бо одна така ідея, як, наприклад, головний винахід Бессемера, забезпечує такий же приріст виробленої потужності, як і праця 100 тисяч чоловік» [2, с. 294].

Погоджуючись з думками всевітньовідомих вчених, варто наголосити, що економічна віддача від роботи наукових установ може бути досягнута тільки через багато років, а тому їхня діяльність потребує довготривалої підтримки і фінансування. Однак, як зазначав відомий український економіст М. І. Туган-Барановський, державне регулювання інвестицій хоча б тільки у галузях, що виробляють засоби виробництва, могло б забезпечити неухильне розширення виробництва [3].

Послідовник М. І. Туган-Барановського, відомий австрійський економіст Й. А. Шумптер, серед ключових факторів, які здатні забезпечити економічне зростання, виділяв: «Впровадження нового, тобто певній галузі промисловості ще не відомого методу (способу) виробництва, в основі якого не обов'язково лежить нове наукове відкриття і який може полягати також в новому способі комерційного використання відповідного товару» [4, с. 132].

На думку українського економіста М. Г. Білопольського, «сучасні суспільні відносини очікують серйозні фундаментальні перетворення, оскільки вони не відповідають вимогам високопродуктивних сил. Старі віджилі методи в політиці, економіці, ідеології, моралі, культурі та інші не дають можливості підняти потенціал суспільних відносин на високий сучасний рівень. Вони є гальмом перспективного розвитку держав і світу в цілому та не відповідають реаліям сьогодення» [5, с. 10].

Тому слід погодитися з І. Ю. Єгоровим, який наголошує, що «для України практична реалізація курсу на широке використання інновацій, як і в попередні десятиріччя, залишається одним з найважливіших викликів [6, с. 5].

Отже, нашій країні в нинішньому нестабільному, висококонкурентному глобалізованому світі, суперечливих міжнародних політичних відносинах та складній фінансово-економічній ситуації необхідно оцінити свої можливості продукувати інноваційні технології та впроваджувати їх для забезпечення динамічного розвитку національної економіки.

Нині, як у 90-і рр. XX ст., наша країна стоїть перед вибором, якому шляху свого розвитку надати перевагу. Тоді з метою стимулювання інноваційної діяльності був прийнятий Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» з передбаченими у ньому фінансовою підтримкою та цільовими субсидіями підприємствам, що виконують проекти технологічних парків [10].

Однак, цей Закон мав обмеження щодо переліку учасників, які могли ним скористатися, а пільгові режими часто змінювалися та скасовувалися. Тому реального поштовху в розвитку національної економіки він не спричинив.

У 2002 р. був прийнятий Закон України «Про інноваційну діяльність», який визначив правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановив форми стимулювання державою інноваційних процесів та був спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом [11].

І хоча головною метою державної інноваційної політики цей Закон визначив створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку та використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентно-спроможної продукції, реальних фінансових механізмів підтримки суб'єктів інноваційної діяльності він не передбачає, оскільки, ст. 7 цього Закону гласить, що асигнування для фінансової підтримки інноваційної



діяльності здійснюються в межах Державного бюджету України [11], коштів у якому постійно не вистачає. Тому впродовж всіх років незалежності наукові установи та суб'єкти, які впроваджували інновації в Україні, фінансувалися за залишковим принципом.

В результаті за майже 30 років незалежності вітчизняна наука зазнала значних збитків. Так, якщо у 1990 р. у виконанні наукових досліджень і розробок в нашій країні були задіяні 313,1 тис. чоловік, то у 2018 р. – 88,1, або у 3,6 разів менше. Водночас кількість організацій, що здійснювали науково-дослідні роботи в Україні, зменшилася із 1400 одиниць у 1990 р. до 950 у 2018 р. До того ж, як правило, держава фінансувала наукові дослідження і розробки таких організацій тільки на третину. Тому в пошуках кращого місця для проживання і роботи у 90-і рр. XX ст. та 10-і рр. XXI ст. Україну в середньому щорічно покидали більше 50 докторів та кандидатів наук [12]. При цьому зрозуміло, що залишали українські наукові установи кращі вчені, попит на яких був у інших, насамперед, високорозвинених країнах світу.

В результаті склалася ситуація, за якої в країнах Європейського Союзу, наприклад, у 2015 р. серед 1 тис. зайнятого населення – більше 20 вчених проводили наукові дослідження і розвідки, тоді як в Україні цей показник не перевищував 7,5, або був втричі меншим [12].

Не надавала українська держава достатньої фінансової підтримки і суб'єктам господарювання, які впроваджували інновації. Тому кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації зменшилася із 1491 у 2000 р. до 777 – у 2018 р., або у 1,9 разів. Якщо у 1995 р. ними було впроваджено у виробництво 2936 нових технологічних процесів, то у 2018 р. – 2002. Найнижчим цей показник був у 2006 р. – 1145 нових технологічних процесів. У 1995 р. в Україні було освоєно 11472 інноваційних видів продукції, тоді як у 2018 р. – 3843, а у 2006 р. та 2010 р. – 2408 [12].

Наведені дані засвідчують, що впродовж попередніх 28 років Україна не приділяла достатньої уваги підтримці наукової діяльності та впровадженню інновацій, що зумовило зниження конкурентоспроможності української продукції на вітчизняному, європейському та світовому ринках. Однак, слід зазначити, що, незважаючи на всі негаразди, наша країна зберегла значну частину свого наукового потенціалу.

Так, нині у складі Національної академії наук України працює 4 наукові установи у відділенні математики, 15 – інформатики, 14 – фізики і астрономії, 14 – наук про Землю, 14 – фізико-технічних проблем матеріалознавства, 13 – фізико-технічних проблем енергетики, 6 – ядерної фізики і енергетики, 13 – хімії, 8 – біохімії, фізіології і молекулярної біології, 22 – загальної біології, 9 – економіки. Серед них всесвітньо відомі: Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона, Інститут кібернетики імені В. М. Глушкова, Інститут прикладних проблем механіки і математики імені Я. С. Підстригача, Інститут космічних досліджень, Інститут проблем штучного інтелекту, Інститут ядерних досліджень, Інститут радіофізики та електроніки імені О. Я. Усикова та багато інших [13].

У 2018 р. у науково-дослідних установах України працювали 7043 докторів та 18806 кандидатів наук [12]. Ці вчені, за умови їх достатнього фінансового забезпечення, здатні забезпечити розробку нових технологій та високопродуктивної техніки, які після їх впровадження у виробництво сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції та динамічному розвитку національної економіки.

Отже, незважаючи на перманентні фінансово-економічні кризи в останні 30 років, Україна зуміла зберегти значний науковий, інноваційний та промисловий потенціал, який за умови його ефективного використання може забезпечити оновлення вітчизняної продукції та вихід з нею на світові ринки.

Для цього питому вагу фінансування з Державного бюджету України науково-дослідних робіт потрібно збільшити до середньозваженого рівня країн Європейського Союзу – 2,0–2,1 %. При цьому слід зазначити, що в останні роки цей показник в Україні не перевищував 0,5 %, тоді як, наприклад, в Німеччині він був більшим 3 %, тому ця країна є лідером на європейському просторі [12].

Водночас важливо зберегти в Україні провідні наукові установи та кращих науковців. Для цього відомі українські вчені, які проводять дослідження на рівні світових відкриттів, впровадження яких може дозволити Україні здійснити інноваційний прорив, повинні отримувати заробітну плату на такому ж рівні, на якому її отримують провідні європейські вчені.

Крім того, всім підприємствам, які впроваджуватимуть інноваційні проекти, потрібно надати можливість отримувати безвідсоткові кредити, звільнити від оподаткування податком на прибуток підприємств терміном на 5 років прибутку отриманого суб'єктами господарювання від реалізації інноваційної продукції та забезпечити державне страхування їхніх ризиків при експорті такої продукції.

Правова, економічна, фінансова, пільгова та страхова підтримка з боку держави діяльності наукових і науково-дослідних установ, провідних вітчизняних вчених та суб'єктів господарювання, які реалізовуватимуть інноваційні проекти, є базисом для відновлення промислового потенціалу України, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції та забезпечення динамічного розвитку національної економіки.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що пріоритетна фінансова підтримка державою науково-дослідної та інноваційної діяльності відповідних суб'єктів визнається провідними світовими та вітчизняними вченими єдиним ефективним напрямом забезпечення динамічного розвитку країни. Однак, проведені дослідження засвідчують, що впродовж останніх 28 років Україна забезпечувала фінансування науки та інноваційної діяльності за залишковим принципом, що було однією з причин втрати значною частиною вітчизняної продукції конкурентоспроможності на вітчизняному та міжнародних ринках.

Тому для забезпечення динамічного розвитку національної економіки Україні необхідно збільшити питому вагу фінансування із Державного бюджету науково-дослідних робіт до середньозваженого рівня країн Європейського Союзу – 2,0–2,1 %; підвищити рівень оплати праці провідних вітчизняних вчених, які здійснюють дослідження на світовому рівні; надати можливість підприємствам, які впроваджуватимуть інноваційні проекти, отримувати безвідсоткові кредити, звільнити їх від оподаткування податком на прибуток підприємств та забезпечити страхування їхніх ризиків при експорті продукції.

Література

1. Рикардо Д. Начало политической экономии. Сочинения. Т. 1. Москва : Госполитиздат, 1995.
Rikardo, D. (1995). *Nachalo politicheskoy ekonomii*. Sochineniya. T. 1 [The beginning of political economy]. М.: Gospolitizdat. [In Russian]
2. Маршалл. А. Принципы экономической науки. Т. 1. Москва : Прогресс. Универс, 1993.
Marshall, A. (1993). *Printsiipy ekonomicheskoy nauki*. T. 1 [Principles of Economics]. М.: Progress. Univers. [In Russian]
3. Туган-Барановський М. І. Політична економія. Курс популярний. Київ : Наукова думка, 1994.
Tuhan-Baranovskiy M. I. (1994). *Politychna ekonomiya. Kurs populiarnyi* [The political economy. The course is popular]. К.: Naukova dumka. [in Ukrainian]
4. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия. Москва : Эксмо, 2007.
Shumpeter, Y. A. (2007). *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya. Kapitalizm, sotsializm i demokratiya* [Economic development theory. Capitalism, Socialism and Democracy]. М.: Eksmo. [In Russian]
5. Амоша О. І., Землянкін А. І., Підоричева І. О. Удосконалення системи управління інноваціями як умова протискорення структурних реформ в Україні. *Економіка України*. 2015. № 9. С. 49–65.
Amosha, O. I., Zemliankin A. I., Pidorycheva, I. O. (2015). Udoskonalennia systemy upravlinnia innovatsiinykh reform v Ukraini. *Ekonomika Ukrainy* [Economy of Ukraine], 9, 49–65. [in Ukrainian]
6. Безгін К. С. Імплементация нелинейной парадигмы инновационного менеджменту. *Економіка України*. 2017. № 9. С. 59–71.
Bezghin K. S. (2017). Implementatsiia neliniinoi paradyhmy innovatsiinoho menedzhmentu. *Ekonomika Ukrainy* [Economy of Ukraine], 9, 59–71. [in Ukrainian]
7. Белопольский Н. Г. Энвайроника – фундаментальная наука о спасении и развитии земной цивилизации или новая концепция развития мира: монография. Киев : НАН Украины, Институт экономики промышленности, 2020.
Belopolskiy, N. G. (2020). *Environika – fundamentalnaya nauka o spasenii i razvitiy zemnoy tsivilizatsii ili novaya kontseptsiya razvitiya mira: monografiya* [Environics is the fundamental science of the salvation and development of earthly civilization or a new concept of the world's development: monograph]. NAN Ukrainyi, Institut ekonomiki promyshlennosti. Kiev. [In Russian]
8. Єгоров І. Ю. «Інноваційна Україна – 2020»: основні положення Національної доповіді. *Економіка України*. 2015. № 9. С. 4–18.
Yehorov I. Yu. (2015). «Innovatsiina Ukraina – 2020»: osnovni polozhennia Natsionalnoi dopovidi. *Ekonomika Ukrainy* [Economy of Ukraine], 9, S. 4–18. [in Ukrainian]
9. Сіденко В. Р. Глобальні структурні трансформації та тренди економіки України. Частина друга. Інноваційні чинники структурних змін в умовах четвертої промислової революції (англ. мовою). *Економіка і прогнозування*. 2018. № 2. С. 7–28.
Sidenko V. R. (2018). Hlobalni strukturni transformatsii ta trendy ekonomiky Ukrainy. Chastyna druha. Innovatsiini chynnyky strukturnykh zmin v umovakh chetvertoi promyslovoi revoliutsii (anhl. movoiu). *Ekonomika i prohnozuvannia* [Economics and forecasting], 2, 7–28. [in Ukrainian]
10. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності техно-логічних парків» від 16 липня 1999 р. № 991-XIV із змінами і доповненнями.
Zakon Ukrainy «Pro spetsialnyi rezhym innovatsiinoi diialnosti tekhnolozhichnykh parkiv» [The Law of Ukraine «On the special regime of innovative activity of technology parks»] vid 16 lypnia 1999 r. № 991-XIV iz zminamy i dopovnenniamy. [in Ukrainian]
11. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV.
Zakon Ukrainy «Pro innovatsiinu diialnist» [The Law of Ukraine «On innovation activity»] vid 04.07.2002 r. № 40-IV. [in Ukrainian]



12. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 17.07.2020).
Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine] <<http://www.ukrstat.gov.ua/>> (17 July 2020). [in Ukrainian]
13. Національна академія наук України. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Structure/Pages/default.aspx> (дата звернення: 17.07.2020).
Natsionalna akademiia nauk Ukrainy. [National Academy of Sciences of Ukraine]. <<http://www.nas.gov.ua/UA/Structure/Pages/default.aspx>> (17 July 2020). [in Ukrainian]